JOODSE GEMEENSCHAPPEN IN EUROPA BUITEN DE GROTE STEDEN.

Mijnheer de burgemeester, geachte dames en heren, jongens en meisjes! De aanleiding voor uw komst hier is de lancering, opening is in dit verband eigenlijk geen adequate beschrijving, van de website www.joods-leven.net <http://www.joods-leven.net/> door Jaques Wallage in zijn functie als burgemeester van Groningen. De organisatoren van deze middag hadden nauwelijks een toepasselijker keuze kunnen maken. Niet alleen vanwege zijn Joodse afkomst, hoewel, misschien ook juist weer wel. Want in de verhalen op de website, die het succes van de 19de eeuwse emancipatie van de Joden illustreren, zou een verhaal over de familie Wallage niet misstaan. Zijn keuze is echter vooral toepasselijk, omdat hij in het debat van de laatste jaren over de voor en tegens van de multi-culturele samenleving toch vooral heeft gewezen op de verrijking die dat heeft gebracht. Dat nu, is nadrukkelijk ook een van de doelstellingen van deze website: te laten zien wat in het verleden de bijdrage van minderheden aan de dominante cultuur is geweest.

Het begin van de website ligt zo'n drie jaar terug. Het Joods Museum Westfalen te Dorsten verzocht in de zomer van 2002 het *Landesmedienzentrum* van Westfalen-Lippe om een nieuwe tentoonstelling multi-mediaal te ondersteunen. Binnen het *Landesmedienzentrum* ontstond al snel het idee om verder te gaan, dan alleen de ondersteuning van deze tentoonstelling.

Men deed het voorstel een website te ontwikkelen onder het motto: 'Joods leven in Europa buiten de grote steden'. Een dergelijke website zou het mogelijk maken om Joodse geschiedenis in verschillende landelijke gebieden

met elkaar te vergelijken. Het was uiteraard mooi meegenomen dat daardoor de website ook in aanmerking zou kunnen komen voor steun van de Europese Unie in het kader van het programma Cultuur 2000. Tenminste ... als men er in zou slagen in twee andere Europese landen partners te vinden.

Doordat Munster en Lublin partnersteden waren, bestonden er op allerlei niveaus de nodige contacten tussen deze twee steden. De keuze voor Lublin, een provinciestad bij de grens met Wit-Rusland, was dan ook snel gemaakt. Dat het cultureel-centrum *Brama Grodzka Theater NN* - waarbij Brama Grodzka de naam van een 14de eeuwse stadspoort is, die de grens vormde tussen christelijke en joodse deel van Lublin - een van de partners zou zijn, lag ook voor de hand. Sinds het einde van de twintigste eeuw had dit centrum zich toegelegd op de vergeten multi-culturele erfenis van Lublin. Daarbij richtte het zich hoofdzakelijk op de joodse bijdrage aan de geschiedenis van Lublin.

Een ander gelukkig toeval was, dat de directeur van het Joods Historisch Museum te Amsterdam een functie vervulde als toezichthouder bij het Joods Museum Westfalen. Hij wees op het bestaan van de *Stichting Folkingestraat Synagoge*; evenals Dorsten en Lublin een instelling die zich bezig hield met Joodse geschiedenis in een provinciestad. Een ander gelukkig toeval was, dat het bestuur van de Stichting Folkingestraat Synagoge een tentoonstelling wilde organiseren over de geschiedenis van de Joodse gemeenschap in Groningen. Dit in het kader van het honderdjarig bestaan van de synagoge in 2006. Men had hiervoor al de nodige stappen ondernomen. Er bestond zelfs al een uitgewerkt concept: die geschiedenis zou verteld worden aan de hand van de biografien van een aantal representatieve families. Zelfs had men al iemand bereid gevonden om het onderzoek voor een dergelijke tentoonstelling uit te

voeren. In januari 2003 vonden de eerste gesprekken plaats, en in maart daaraanvolgend stemden zowel Brama Grodzka als de Stichting Folkingestraat Synagoge toe in een samenwerkingsverband.

Wat betreft het vervolg - de medewerking van de Groninger Archieven aan het project - kan ik uit eigen waarneming spreken. De onderzoeker van de Stichting Folkingestraat Synagoge vond een baan. Hij was niet meer in staat zijn medewerking aan het project voort te zetten. Hierdoor was de Stichting op korte termijn niet meer in staat de volledige inhoud voor de website te leveren. Het project dreigde heel even op losse schroeven te komen staan. Gelukkig vond men in september 2004 de Groninger Archieven bereid hun medewerking aan dit project te verlenen. Dat men bij de Groninger Archieven terecht kwam, was eigenlijk wel een logische keuze. Immers, de Archieven hebben in de loop van de afgelopen decennia een vooraanstaande rol vervuld bij allerlei projecten op het gebied van de Joodse geschiedenis. Recent nog blijkend in de lancering van de vernieuwde website www.jodeningroningen.nl die ik bij deze even onder uw aandacht wil brengen.

Aangezien de website, zoals u straks zelf kunt constateren, een sterk multi-mediaal karakter draagt, was ondersteuning vanuit het Gronings Audio Visueel Archief noodzakelijk. Ook die instelling gaf ruimhartig gehoor aan het verzoek om medewerking. Waarvoor natuurlijk dank.

In het begin van mijn inleiding heb ik terloops al iets verteld over het hoe en waarom van deze website. Ik zal hier nu iets meer over vertellen.

Voorafgaande aan deze middag heb ik een aantal boeken doorgenomen, die worden gebruikt bij de geschiedenislessen in het middelbaaronderwijs. Ik

was nieuwsgierig naar de aandacht, die in deze leerboeken wordt geschonken aan de geschiedenis van de Joden in Nederland. Ik ben de eerste om toe te geven dat dit onderzoekje niet representatief is.
Echter, als de trend in de bestudeerde leerboeken ook maar in geringe mate representatief is voor andere leerboeken, dan bestaan er grote tekortkomingen wat betreft de geschiedenis van de Joden in Nederland: om over de geschiedenis van de Joden in Europa nog maar te zwijgen.

De aandacht voor de Joodse geschiedenis beperkt zich hoofdzakelijk tot de *holocaust* en de aanloop daartoe. Hoe terecht de aandacht voor de *holocaust* ook is - en ook in de toekomst moet blijven, laat daarover geen misverstand bestaan, het beperkt de geschiedenis van de Joden wel heel erg tot een geschiedenis van slachtoffers. De geschiedenis van de Joden is als het ware een opmaat tot de verschrikkingen van de holocaust. Voor andere aspecten van de Joodse geschiedenis en cultuur is geen ruimte. En zoals bleek uit een referaat op basis van uitgebreider onderzoek, dat bij de lancering van de website in het Joods Museum Westfalen te Dorsten op 14 september werd gehouden, is de situatie in de Duitse schoolboeken niet veel anders dan hier in Nederland. Hoe dat in Polen ligt, is mij niet bekend. Maar waarschijnlijk zal daar de situatie vergelijkbaar zijn met Duitsland en Nederland.

Dat is nogal schokkend: vooral als men zich realiseert dat pogroms, het antisemitisme en de *holocaust* in de eerste plaats uitdrukkingen zijn van maatschappelijke problemen van de niet-Joodse wereld, zoals doctor Monika Richarz terecht opmerkte in haar "*Zehn Thesen zur Verbesserung der schulischen Curricula und Lehrbuecher*".

Wij be-ogen een andere benadering. We willen laten zien dat de Joodse

geschiedenis en cultuur veelzijdig is. Het Jodendom was allesbehalve een monolitisch geheel. Integendeel, binnen het Jodendom bestonden vele richtingen en stromingen, die van orthodox, over liberaal naar het zionisme liepen. En deze veelzijdigheid vond zijn concrete uitdrukking in instellingen, gebouwen en een breed scala aan verenigingen. Maar ook de groep mensen die zich wel Joods voelde, maar niet meer religieus was, maakt deel uit van deze veelzijdigheid.

Behalve aandacht voor de veelzijdigheid van het Jodendom, benadrukken sommige verhalen op de website de mate waarin individuele Joden een bijdrage hebben geleverd aan de moderne maatschappij: zowel in filosofische, culturele als economische zin. Karl Marx is natuurlijk een bekend voorbeeld van de eerste categorie, maar ook, de uit de omgeving van Lublin afkomstige Isaac Singer vind een plaats op de website, evenals de uit Groningen afkomstige Clara Asscher-Pinkhof, Julia Culp en natuurlijk kan dan Jozef Israels ook niet ontbreken. Maar, ik kan ook wijzen op de "Wahl-Groninger" Levi Ali Cohen, die maatgevend heeft bijgedragen aan de organisatie van de publieke gezondheidszorg, zoals wij die tot op de dag van vandaag kennen.

Wat betreft de bijdrage van Joden aan de economie denkt hier iedereen natuurlijk direct aan bedrijven als Philips, Akzo-Nobel of Unilever. Dergelijke spectaculaire voorbeelden zult u niet op de website vinden, maar wel de bijdrage van de Joden aan de ontwikkeling van de confectie-industrie. Wat betreft Groningen geillustreerd aan de hand van de familie Van Dam.

De naam van de familie Van Dam voert naar een andere bijzonderheid van de website. De meeste didactici schijnen het er wel over eens te zijn

dat leren uit een boekje niet meer van deze tijd is. De interesse in geschiedenis zou bij kinderen het best gewekt kunnen worden door het kiezen van een biografische invalshoek. Dat is precies wat de website doet. Alle thema's worden door middel van 'verhalen' verteld. Dat hoeft niet per se de biografie van een persoon te zijn, maar het kan ook het 'verhaal' van een stad, een straat, een instelling of een gebouw zijn. Vanuit het bijzondere proberen we zo het algemene begrijpelijk te maken.

De vanmiddag hier te presenteren website is niet alleen grenzeloos wat betreft de deelnemende landen; grenzeloos is ook de geschiedenis van de Joden. Ondanks nationale eigenaardigheden heeft de geschiedenis van de Joden door gemeenschappelijke religie, lotsverbondenheid, genealogische en economische banden altijd een sterk internationaal karakter gehad.

Door vervolgingen, een positie als burger van tweede rang, ongelijkheid in kansen op sociaal en economisch gebied, is de geschiedenis van de Joden er ook een van mobiliteit. En anders als moderne minderheden maken Joden al eeuwenlang deel uit van de Europese landen. Hierdoor is de geschiedenis van de Europese Joden bij uitstek een voorbeeld van het bestaan van een grenzenloze Europese identiteit. En aan de hand van de 'verhalen' op de website is het mogelijk juist deze Europese identiteit en de verrijking die dat heeft gebracht onder de aandacht van jonge Europese burgers te brengen.

Ik dank u voor uw aandacht.